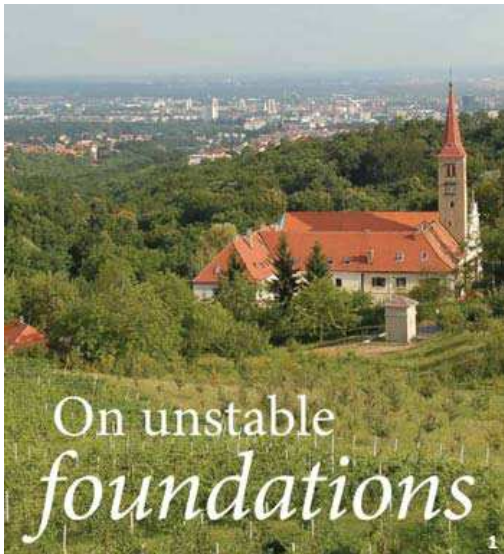

znamo jest to da ćeš se – po riječima sv. Pavla - kada se pojavi Krist, tvoj život, tada i ti s njime pojaviti u slavi.

Misno slavlje animirao je vlč. Borna Puškarić, a sestre karmelićanke pratile su sv. Misu svojim lijepim pjevanjem pod ravnanjem s. M. Bonite Kovačić, OCD.

REMETSKA CRKVA I SAMOSTAN STEKLI SVJETSKI GLAS

02.08.2010. ZAGREB (REMETE) - Objavljujemo najavljeni prijevod članaka o rezultatima nedavnih arheoloških iskapanja kraj crkve u Remetama koji je tiskan u međunarodnom časopisu za antičku umjetnost i arheologiju "Minerva" (<http://minervamagazine.com/index.asp>).

Na nesigurnim temeljima

Boris Mašić i Tajana Pleše izvještavaju o arheološkim iskapanjima pri pavlinskom samostanu u Remetama, Hrvatska.

Nakon euharistijskog slavlja, radost darovanosti Bogu, Crkvi i karmelskom Redu produžile su sestre i sudionici slavlja u govornici, veličajući Gospodina zbog njegove vjernosti s. M. Ireni, i njezinog predanje Kristovoj ljubavi.

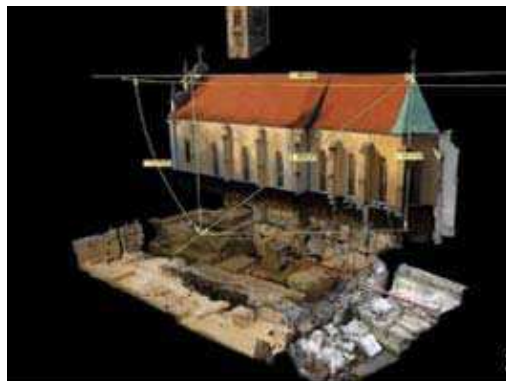
Koncem 2007. skupina arheologa Muzeja grada Zagreba, na poticaj Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture, započela je s iskapanjima duž južne uzvisine remetske crkve, 5 km od središta Zagreba, hrvatskog glavnog rada (slika 1). Iskapanja su otkrila temelje dviju starih crkava na istom mjestu, zajedno s 282 groba, što će potaknuti nova pitanja u svezi ovog inače dobro poznatog samostana posvećenog Djevici Mariji.

Remete se nalaze u udolini Kratki dol, na južnom obronku Medvednice. Pavlini, koje se često naziva i Bijelim fratrima, odabrali su to mjesto za svoj treći samostan u Slavoniji kasnog srednjeg vijeka. Krajobraz dobro odgovara kontemplativnim značajkama pavlinskog reda, tj. molitvi, pokori i odricanju. Njihovo je djelovanje također obilježeno promidžbom kulture i umjetnosti, izgradnjom mnogih samostana i crkava, te edukacijskim poslanjem, što je urodilo osnivanjem prvog hrvatskog fakulteta u Lepoglavi 1503. Samo ime „Remete“ dolazi od pustinjaka (eremita) koji su osnovali samostan na ovom mjestu.

Crkva posvećena Blaženoj Djevici Mariji stoji ovdje prema pisanim izvorima od početka 14. stoljeća, i hrvatsko-ugarskog kralja Karla I. Anžuvinca (1301, 1309-1342), koji je pomogao pavlinima sagraditi crkvu u Remetama. Drugi također zapisi u svezi remetskih pavlina tvrde da je u vrijeme provincijala Benedikta (1270-1290), opat Iskvirin ustanovio samostan s drvenom crkvom.

Prema ovim izvorima, novčana pomoć mjesnog plemstva omogućila je samostanu da se brzo razvije, tako da je već 1390. bio uzdignut na razinu vikarijata, kojemu su bili podložni samostani u Strezi, Šenkovcu, Lepoglavi i Kamenskom. U razdoblju od 14. do 16. stoljeća, samostan je više puta bio razaran u vrijeme otomanskih provala 1484., 1557. i 1591. Samostanska cjelina je barokizirana negdje između 1667. i 1687., u koje isto vrijeme je sagrađena i kapela Čudotvorne Majke Božje Remetske na južnom dijelu samostana. Radovi na obnovi i proširenju crkvene lađe prema zapadu poduzeti su između 1721. i 1747., za vrijeme kojih je unutrašnjost urešena freskama slavnog baroknog slikara Ivana Ramera. Nakon ukinuća pavlinskog reda 1786., zagrebački biskupi su također načinili značajne izmjene na samostanskoj cjelini. Današnji izgled crkve plod je njenih popravaka nakon razornog potresa 1880., na temelju planova Hermana Bollea, jednog od najznačajnijih arhitekata u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. Spomenička cjelina, koja je od 1960. povjerena Redu bosonogih karmelićana, svoj je konačni oblik dobila po završetku

restauratorskih radova 90-ih godina 20. stoljeća.

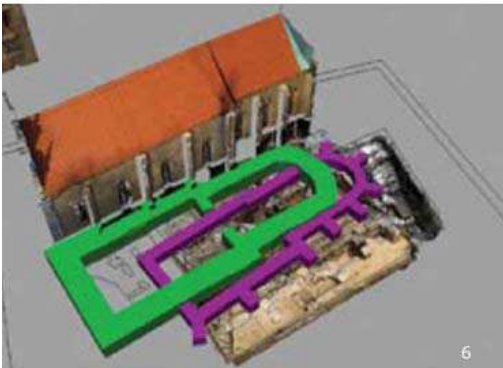

Cjelokupan pogled na nalazište u Remetama dobiven pomoću kompjuterskog trodimenzionalnog modeliranja.

Arheološka istraživanja poduzeta duž južne fasade crkve od 2007. do 2009. prisiljavaju nas da ponovno preispitamo vrijeme nastanka današnje crkve (slika 2). Osim toga, prigodom iskopavanja nađeni su ostaci očito starijih arhitektonskih zdanja, koji dokazuju postojanje dviju starijih crkvi na istom mjestu.

Ostaci temelja ovih ranijih crkvi ukazuju u oba slučaja na ozbiljna strukturalna oštećenja uzrokovana jakim geotektonskim poremećajima u gornjim slojevima zemljišta. Iskopani temelji imaju poprečne pukotine po cijeloj svojoj dužini, kao i otvorene lomove do 150 cm širine. Temelji obje ranije crkve su pukli na južnoj i istočnoj strani (slike 3, 4), i uz to su još i slegnuti na njihovoj istočnoj strani. Izvorno ležište temelja je pomaknuto zbog aktivnog klizišta koje se kroz stoljeća polako aktiviralo preko nalazišta, a njegovu cjelokupnu sliku dodatno zamršuju i opsežni radovi na

kasnijim popravcima zdanja. Dvije različite faze izgradnje samostanske crkve kasnog srednjeg vijeka postale su vidljive tek nakon obrade slike nalazišta trodimenzionalnim skenerom. Digitalna tehnologija je omogućila također i da izmještene dijelove temelja „postavimo“ na njihovo (prepostavljeno) izvorno mjesto, te da se rekonstruira tlocrt dviju faza u izgradnji (slike 5, 6).

Rekonstrukcija izvornog položaja temelja na nalazištu u Remetama. Izradili: Vektra/Geo3D.

Prema rekonstrukciji proizašloj iz trodimenzionalnog modela, najstarija samostanska crkva pokazuje arhitektonska obilježja zajednička Redu sv. Pavla pustinjaka: naglašeno izduženog oblika 30,4 x 10,8 m, s pravokutnom lađom (13,75 x 8,0 m) gotovo jednako dugom kao i apsidalni dio s polukružnim završetkom (13,8 x 6,1 m). Crkva je bila dodatno učvršćena kamenim potpornjima uz temelje (slika 7). Iako je stražnji dio apsidalnog dijela značajno izmješten i unatoč brojnim uzdužnim lomovima, južni temelj crkvene lađe nije podlegao većim tektonskim promjenama, ali je djelomično uništen izvođenjem kasnijih radova. Oštećenja postoje zbog radova na

izgradnji kasnije crkve, ali je očito da je uništenje zida uzrokovano drmanjem temelja zbog postojane aktivnosti klizišta.

Sjeverni zid lađe i skoro cijeli zapadni dio crkve uništen je u 17. stoljeću prigodom izgradnje barokne kapele Čudotvorne Majke Božje Remetske. Iako konstrukcija s potpornjima ukazuje da je crkva bila nadsovođena, potpornje su vjerojatno izgradili prvenstveno zato da bi stabilizirali građevinu na obronku na kojem je izgrađena.

Hrvatske crkve kasnog srednjeg vijeka običavale su se graditi u kratkom vremenskom roku, pa nije nemoguće da su se temelji i zidovi najstarije crkve počeli lomiti već za vrijeme njihove izgradnje. Graditelji druge crkve povećali su dubinu i debljinu temelja, i postavili ih uzduž prijašnjih temelja ne bi li dodatno povećali stabilnost. Pa ipak ni ti moćni temelji nisu bili kadri odoljeti snazi otklizavanja zemljišta, te su se u relativno kratkom vremenu pojavile pukotine i duž temelja nove crkve.

Zahvaljujući trodimenzionalnom modelu, moguće nam je proizvesti idealnu rekonstrukciju druge po redu samostanske crkve pronađene u ovim iskapanjima (slika 6). Model pokazuje da je zadržan sličan tlocrt, tako da je crkva duga i uska (34,4 x 14,35 m), s pravokutnom lađom (14,8 x 8,6 m) i jednako dugačkim, ali užim, apsidalnim dijelom s poligonalnim završetkom (13,75 x 7 m). Ova druga srednjovjekovna crkva također je razorena geotektonskim poremećajima: iako su njeni sjeverni temelji ostali gotovo u

potpunosti na izvornom mjestu, južni temelji lađe i apside pomakli su se skoro za 1,5 m i znatno su potonuli.

Treća crkva (sadašnja) na ovom mjestu postala je statički stabilna zahvaljujući isključivo pomicanju na sjever plana njene izgradnje, odmičući tako temelje dalje od glavnog toka klizišta. Djelomice je sagrađena na masivnim sjevernim temeljima druge crkve, što joj je moglo samo pojačati statiku.

Hodočasnička medalja s likom Djevice Marije i sv. Antuna Padovanskog, 18. stoljeće.
Slikao: M. Mustaćek

Ključni problem pri istraživanju bilo je odrediti vrijeme svake od triju pojedinačnih faza, uključujući i današnju crkvu. Apsolutna granica za izgradnju prve crkve dobivena je analizom pogrebnih ostataka iz crkvenog dvorišta koji stratigrafski pripadaju istom sloju kao i temelji najranije crkve. Najstariji grobovi su iz prijelaza 13. u 14. stoljeće, tako da izgradnja najstarije crkve nije mogla započeti prije tog vremena.

Vrijeme izgradnje treće crkve, danas postojeće, puno je teže odrediti. Očito da je poligonalna apside starija od ostatka

crkvene lađe, ali zbog građevinskih prilagodbi poduzetih između 1721. i 1747., i zbog radova na obnovi poslije potresa 1880., teško je odrediti koji je dio crkve izvorna gotička građevina. Naznake za dataciju izgradnje treće i konačne crkve nalaze se u *Catalogus virorum illustrium et Virgini Matri devotorum, qui in ecclesia Remetensis requiescunt*, anonimnom spisu iz 1665. Pisac je nabrojio dostojanstvenike pokopane u crkvi, te spominje grob Lovre Stocha iz Susedgrada (1400) kao najstariji ukop. Tekst sugerira da je anonimni pisac nabrojio grobove koji su se još uvijek mogli vidjeti u crkvi. Tome sukladno, današnja crkva bi morala biti izgrađena najkasnije 1400. Stoga su sve tri crkve izgrađene između 1300. i 1400.

Relativno kratko vrijeme između izgradnje triju velikih crkvi plod je nesretnog odabira Pavlinskog reda da izgradi svoj samostan i crkvu baš iznad aktivnog klizišta. Lomovi u temeljima prvih dviju crkvi naglašavaju brzinu i snagu uzdužnog opterećenja koje su podnosili zidovi građevine.

Stoga su arheolozi zaključili da prva crkva nikad ni nije bila u uporabi zbog učinka geotektonskih poremećaja već za same njene izgradnje. Drugi pokušaj izgradnje crkve je bio uspješniji, jer su arheolozi pronašli tragove popravaka temeljnog zida dok je crkva bila još u upotrebi. Osim toga, graditelji druge crkve izvukli su pouku u svezi geotektonskih poremećaja koji su razorili prvu crkvu, pa su stoga napravili izuzetno snažne temelje radi dodatnog ojačanja građevine (slike 5, 6). Činjenica da su prve dvije crkve na

iskopu pronađene na razini temelja, bez tragova slojeva propadanja, također pokazuje da je materijal prvih dviju crkvi ponovno upotrijebljen u izgradnji treće crkve.

Arheološki radovi na istočnom dijelu južne razine uzduž današnje crkve otkrivaju i ukopanu strukturu ovalnog oblika i sačuvanu samo na razini temelja (slika 7). Moguće objašnjenje ove strukture nalazimo kod zagrebačkog povjesničara Janka Barléa, koji je u svom djelu Remete objavljenom 1914. zapisao: „Čitav samostan s crkvom i samostanskim vrtom bio je opasan zidom. Pripovijeda se da je bio samostan spojen sa Zagrebom podzemnim hodnikom. To doduše ne odgovara istini, ali je vjerojatno da su imali pavlini kakav podzemni tajni hodnik prema brdu, u koji su mogli u slučaju nužde pohraniti svoje dragocjenosti,“ (str. 20-21). Ovo je sugerirano strmim sjevernim ulazom u strukturu i južnim izlazom, koji je vjerojatno bio na obronku. Iako je vrijeme izgradnje još uvijek predmet rasprave, vjerojatno se radi o godinama neposredno nakon prvog otomanskog pohoda na samostan 1484. Ljetopisci Pavlinskog reda izvješćuju da je hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin, koji je vladao od 1458. do 1490., financirao izgradnju zidova i kule radi zaštite samostana.

Za vrijeme iskapanja pronađeni su ostaci 282 kostura. Potječu uglavnom iz kasnog 16. stoljeća do kraja 18. stoljeća (slika 9), ali za osam se čini da su bili pokopani na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće. Pokojnici su bili sahranjeni u ležećem

položaju na leđima, često u drvenim škrinjama (što se daje zaključiti prema drvenim ostacima i željeznim čavlima), s rukama na krilu ili na grudima. Iako najstariji grobovi osim kostura ne sadržavaju drugih predmeta, kasniji ukopi sadržavaju križeve, krunice, dugmad i kopče. Najbrojniji predmeti nađeni u kasnijim grobovima su medaljice, bilo svetačke poput sv. Benedikta i Djevice Marije, bilo hodočasničke iz Mariazella, Passaua, Marije Bistrice, Altöttinga, Dorgena, Wiesa, Czestochowe, Loreta, Marianke i Rima (slika 8).

Grobovi iz 17. i 18. stoljeća nad temeljima pronađenih crkvi.
Slikao: M. Gregl

Među nalazima kasnog srednjovjekovlja ističe se zaliha od deset zlatnika iskovanih u 15. stoljeću (slika 10). Četri su iz vremena kralja Žigmunda, između 1428 i 1436. Zlatnik kralja Vladislava Jagiello I. iskovan je u Hermannstadtu (današnji Sibiu) 1441. Pet preostalih primjeraka iskovani su u kraljevstvu Matije Korvina i izvanredno su očuvani, kao da i nisu bili u uporabi. Možda su oni povezani s izgradnjom kule i zida oko samostana 1485., koju je financirao Korvin.

Svi ovi nalazi svjedoče o značajnoj ustrajnosti Pavlinskog reda na izgradnji baš na ovom mjestu u Remetama, usprkos nevolja s kojima su se suočavali, sve do ukinuća Reda 1786. Muzej grada Zagreba, Zavod za zaštitu spomenika kulture i ostale nacionalne i mjesne ustanove u Hrvatskoj i Zagrebu sada se nalaze pred izazovom predstavljanja ovih arheoloških otkrića tako da baština ovog lokaliteta

bude dostupna široj javnosti. Kroz stoljeća crkva u Remetama je zauzimala važno mjesto u duhovnom i vjerskom životu stanovnika šireg zagrebačkog područja, što nastavlja i činiti sve do danas.

Boris Mašić je viši kustos iz Muzeja grada Zagreba. Tajana Pleše je arheologinja i konzervatorica iz Hrvatskog restauratorskog zavoda.

KARMELSKI PODMLADAK NA BUŠKOM JEZERU

27.07.-5.08.2010. Zidine (BiH) - Od 27. srpnja do 5. kolovoza u Karmelu sv. Ilije na Buškom jezeru boravili su karmelski postulanti i kandidati.

U ovaj najmlađi samostan naše provincije stigli su petorica postulanata (Vitimir, Ivan, Alen, Vedran i Boško), četvorica kandidata (Marko, Mario,

Vatroslav i Damjan) i u zajednicu tek pristigli Damir Pažin, zajedno s odgojiteljem br. Draženom-Marijom, sociusom magistra.

Već drugoga dana boravka postulanti su imali radost biti obogaćeni novim članom. Naime Damir Pažin, dosad svećenički kandidat Trebinjsko-mrkanjske biskupije, pripušten je u postulaturu i zajedno s petoricom kolega pripravljat će se za oblačenje 20. rujna 2010. u Krku.

Cilj boravka u Karmelu sv. Ilije, pored upoznavanja i susreta sa zajednicom, bio je formativni i rekreativni. Redovito smjenjivanje liturgijske, meditativne i osobne molitve, rada i rekreacije bilo je obogaćeno različitim formativnim susretima. O. Jakov Mamić održao je postulantima i kandidatima predavanje na temu: "Razvoj Karmela na našim prostorima nakon II. Vatikanskog sabora", a o. Zvonko Martić dva predavanja na temu: "Inkulturacija Evanđelja na našim prostorima". Postulanti su još sa sociusom imali jedan susret *Lectio teresiana* i nastavili su se upoznavati sa životom sv.